

Geschiedenis samenvatting H5 en H6

2021

Hoofdstuk 5 - Veranderend mens- en wereldbeeld

Kenmerkende aspecten

- ★ Het begin van de Europese overzeese expansie.
- ★ Het veranderde mens- en wereldbeeld van de renaissance en het begin van een nieuwe wetenschappelijke belangstelling.
- ★ De hernieuwd oriëntatie op het erfgoed van de klassieke oudheid.
- ★ De protestantse Reformatie die splitsing van de christelijke kerk in West-Europa tot gevolg had.

Datums

Renaissance: 1300-1600

Rafaël, Michelangelo etc.: 15e en 16e eeuw

Niccolò Machiavelli: 1469-1527

Columbus bereikt Amerika: 1492

Uitvinding van boekdrukkunst: 1450

Hernán Cortés komt in Mexico: 1519

Verdrag van Zaragoza: 1529

Concilie van Trente: 1545-1563

5.1 - de renaissance

Hoe veranderden het mensbeeld en het wereldbeeld tijdens de renaissance?

- Mensbeeld: Voor de renaissance concentreerden zich mensen op God, de hemel of hel, en het leven na de dood. Tijdens de renaissance ontwikkelde de individualisme (door de Humanistische visie) en mensen focusten zich op het aardse leven.
- Wereldbeeld: Voor de renaissance was het wereldbeeld geocentrisch (de aarde is centrum.) Tijdens de renaissance werd het langzaam heliocentrisch (de zon is centrum.)
- Voorbeeld: *Decameron*, geschreven door Boccaccio. In het boek karakters vinden het paradijs niet in de hemel, maar op aarde, door te genieten van het leven.

De mentaliteitsverandering tijdens de renaissance (literatuur, kunst, politiek)

De mensen realiseerden zich dat ze **talenten hadden en zichzelf kunnen verbeteren**. God is niet meer de allerbelangrijkst, en de kerk ook niet. De ontwikkelde mens (Uomo Universale) is ook belangrijk, en het welzijn van de **individu/gemeenschap** (individualisme/machiavellisme).

- In de literatuur: Van alleen geestelijke schriften in het Latijn naar literatuur in de landstaal over niet religieuze onderwerpen, vertalingen van de Bijbel door het volk. Tijdens renaissance hebben mensen gebruik gemaakt van oude Griekse/Romeinse boeken/schriften over wetenschap en filosofie, en er ontstond een snellere verspreiding van boeken met boekdrukkunst.
 - Voorbeeld - Boccaccio, schriften van Aristoteles VS de Bijbel.
- In de kunst: Gebruik van Griekse/Romeinse technieken en stijl, nauwkeurige weergave van onderwerpen. Niet meer alleen godsdienstige onderwerpen, en niet zo veel focus op symbolische betekenis, maar ook esthetiek en echte leven weerspiegelen.
 - Voorbeeld - Botticelli, Rafaël, Michelangelo
- In het denken over de politiek: In het middeleeuwen was het politiek deel van een goddelijk plan. Een vorst had recht om over mensen te regeren omdat God wilde. In de renaissance (en oude schriften) zeggen ze dat machthebbers handelen in het belang van de gemeenschap
 - Voorbeeld - Machiavellisme. Niccolo Machiavelli zegt machthebbers moeten voor stabiliteit zorgen - welzijn van staat > welzijn van individu, het doel heiligt alle middelen.

De invloed van het Humanisme op de mentaliteitsverandering

- Humanisme = een intellectuele beweging tijdens de 15e en 16e eeuw. De **belangstelling** van geleerden voor **antieke literatuur, poëzie en geschiedenis**.
- Het Humanisme veroorzaakt ontwikkelingen en continuïteit van Grieks-Romeinse ideeën, en **laat mensen hun talenten zien** en zich ontwikkelen.

Oorzaken van het ontstaan van de renaissance in Italië

- **Zelfstandige stadstaten** ontstaan → rijk door nijverheid en handel → meer ambachten → rijke mensen geven opdrachten aan kunstenaars + elite wilt rijkdom in kunst tonen
- Rijke mensen hebben **connectie met de oudheid** (Rome en zo) → vernieuwingen in kunst en teruggaan naar Grieks-Romeinse cultuur + belangstelling voor oudheid → vinden de oude ideeën in schriften in kloosters en het Midden-Oosten.

Verspreiding van de renaissance naar Noord-Europa

- Uitvinding van **boekdrukkunst** laat kunstenaars en geleerden ook aan de renaissance meedoen.
- De Humanisme en renaissance had hier meer invloed op hoe mensen naar de kerk keken:

- Sommigen strevenden naar een persoonlijker geloof
- Nieuwe kennis van de Griekse en Latijnse ideeën laat humanisten kritisch kijken naar de Bijbelvertaling van de kerk
- Voorbeeld - Desiderius Erasmus vertaalde het Nieuwe Testament opnieuw rechte reeks vanuit het Grieks. Hij zag wat Maarten Luther ook zag, maar deed hier niks mee.

5.2 - Europeanen ontdekken de wereld

Oorzaken van de Europese ontdekkingsreizen vanaf 1300

- **Landroutes** werden minder toegankelijk:
 - Ineenstorting (val) van het Mongoolse Rijk + pestepidemie (zwarte dood) + Ottomaanse Rijk vroeg voor te hoge handelsbelastingen → onveiligere/minder toegankelijke handelsroutes tussen India en Europa
- Technische **verbeteringen**:
 - Sneller, wendbaarder, zeewaardiger schepen + betere instrumenten kwamen via de Arabische wereld + kompas uitgevonden door Chinezen
- **Christendom** verspreiden:
 - Christenen willen andere volken bekeren tot christendom → geestelijken gaan mee → willen rijk terugkeren naar Europa + nieuwe gebieden vestigen

Voorbeelden van ontdekte bereikte gebieden

****Europeanen ontdekten geen landen, er waren daar al mensen. Fuck kolonialisme.**

- Kaapverdische Eilanden
- Molukken (Indonesië)
- Mexico

Hoe veranderden de ontdekkingsreizen het wereldbeeld van de Europeanen?

- De wereld zag er anders uit dan ze dachten. Veel meer kustlijnen en continenten waren "ontdekt" en gedocumenteerd.
- Europeanen hadden een "ego trip" na het zien van andere, "meer primitieve" culturen.

Hoe leidden de ontdekkingsreizen tot conflicten tussen Europese landen?

- Een wedstrijd tussen landen: Wie heeft de meeste gebieden "ontdekt"?
- Spanje tegen Portugal - wie had recht op welke land?
 - "Opgelost" met Verdrag van Tordesillas
 - Verdrag van Zaragoza bepaalt oceaan grenzen

Welke gevolgen hadden de ontdekkingsreizen?

- Economische gevolgen:
 - Een wereldeconomie ontstond - handel tussen verschillende werelddelen op grote schaal
 - Europeanen leren nieuwe specerijen en etenssoorten kennen (aardappels, maïs) en vinden meer middelen (katoen plantages, zilver, goud)
 - Slavenhandel + rijkdom voor Europa
- Religieuze gevolgen:
 - Het christendom werd verspreid door de hele wereld → het is een grote wereldreligie nu
- Demografische gevolgen:
 - Verdwijnen van hele koninkrijken - Indianen genocide (door geweld, misbruik, het brengen van Europese ziektes naar Amerika)

5.3 - de reformatie

Welke kritiek had Maarten Luther op de katholieke kerk?

- De aflaathandel
 - Leidt je af van de ware geloof + een oplichterij van de kerk
- De heiligenverering

- Er staat niets over hun in de Bijbel en je mag volgens de Bijbel geen beelden maken + aan niemand bieden behalve God zelf, en dat deden mensen met heiligen.
- Een aantal sacramenten
 - 7 katholieke sacramenten: de doop, het vormsel, de eucharistie/avondmaal, de biecht, het huwelijk, de sacrament voor zieken, de wijding tot priester.
 - Luther accepteert alleen de biecht, doop en avondmaal want die hadden direct connectie verkrijgen van vergeving van zonden.
- De organisatie van de kerk
 - Volgens Luther mag de paus gezag niet toe-eigenen. Een mens kan geen god nabootsen. Het verstoort de connectie tussen mens en God.

Belangrijke verschillen tussen katholicisme, lutheranisme en calvinisme

Katholicisme	Lutheranisme	Calvinisme
Je komt in de hemel door de regels van de kerk op te volgen en goede dingen te doen.	Je komt in de hemel door oprecht geloof en berouw over je zonden.	Je bent voorbestemd voor de hemel of de hel. Op de hemel kun je alleen hopen door hard te werken en sober te leven.
De paus is het hoofd van de kerk. Verzet tegen de paus is niet toegestaan.	De vorst is het hoofd van de kerk. Verzet tegen een vorst is niet toegestaan.	Er is geen kerkhoofd: iedere gemeente bestuurt zichzelf. Verzet tegen een vorst die zich misdraagt, is toegestaan.
Geestelijken mogen niet trouwen.	Geestelijken mogen trouwen.	Geestelijken mogen trouwen.
De Bijbel en uitspraken van belangrijke geestelijken zijn de basis van het geloof.	De Bijbel is de basis van het geloof.	De Bijbel is de basis van het geloof.
Er zijn zeven sacramenten.	Er zijn drie sacramenten: doop, biecht en avondmaal (eucharistie).	Er zijn twee sacramenten: doop en avondmaal.
Heiligen zijn een voorbeeld.	Heiligenverering is afgoderij.	Heiligenverering is afgoderij.
Info 1		

Hoe reageerde de katholieke kerk op deze nieuwe geloofsrichtingen

- Deze reactie = contrareformatie
- De kerk reageerde afwijzend en ging Luther en gelijkgestemden vervolgen.
- Concilie van Trente (1545-1563):
 - Verkoop van aflaatbrieven is verboden, heiligen mochten vereerd worden maar niet als God gebeden, ketters moeten harder aangepakt worden.
 - Een gevolg hiervan is de inquisitie

Reformatie is langdurig en veroorzaakt politieke conflicten

- Reformatie = 16e-eeuwse pogingen om het christelijke geloof te zuiveren. Luther wilde de kerk aanvankelijk ook van binnenuit hervormen maar geen nieuwe stroming leiden.
- De reformatie was een langdurig en pluriform proces:
 - Luther publiceerde de 95 stellingen in 1517
 - Katholieke reactie was meestal in 1545 en verder
 - Johannes Calvijn was ook een hervormer (calvinisme). De volgelingen van Luther vormden de lutherse kerk.
 - Deze nieuwe, gereformeerde kerken die tegenover de oorspronkelijke, katholieke kerk kwamen te staan, heten protestantisme.
- De reformatie leidde tot verschillende politieke conflicten:
 - De kerk was verbonden met het wereldlijke bestuur.
 - Oplossing van het Duitse rijk - het geloof van de vorst werd bepalend voor zijn onderdanen.
 - In Scandinavië werd het lutheranisme dominant, en in de noordelijke Nederlanden het calvinisme.
 - Landen als Spanje, Frankrijk en Oostenrijk bleven katholiek.
 - In Engeland: koning Hendrik VIII kreeg een conflict met de paus en benoemde zichzelf tot hoofd van een Anglicaanse (Engelse) kerk (protestants, maar behield veel katholieke rituelen.)
- Europa is verdeeld in katholieke en protestantse gebieden → grote oorlogen vanaf 1502, die tot in de 17e eeuw zouden duren.

Hoofdstuk 6 - Een nieuwe republiek in Europa

Kenmerkende aspecten

- ★ Het conflict in de Nederlanden dat resulteerde in de stichting van een Nederlandse staat.
- ★ De bijzondere plaats in staatkundig opzicht en de bloei in economisch en cultureel opzicht van de Nederlandse republiek
- ★ Wereldwijde handelscontacten, handelskapitalisme en het begin van een wereldeconomie

Datums

Edict van Nantes - 1598

Augsburg (Karel V erkent godsdienst vrijheid) - 1555

Dertigjarige Oorlog van Duitse rijk - 1618-1648

Vrede van Westfalen (beter godsdienst vrijheid, keizer is niet zo machtig meer)- 1648

Spanje verslaat laatste moslimrijk op het schiereiland (peninsula) - 1492

Spanjaarden en Italianen vormen een Heilige Liga tegen de Ottomanen - rond 1670

De beeldenstorm (protestanten maken kerkinterieur kapot) - 1566

80-jarige oorlog - 1568-1648

Unie van Utrecht - 1579
Plakkaat van Verlatinghe - 1581
Vrede van Münster (Spanje en Republiek) - 1648
De slag bij Heiligerlee -
Opricht VOC - 1602
Twaalfjarig bestand - 1621

6.1 - De opstand in Europees perspectief

De rol van het geloof en de centralisatiepolitiek van vorsten in de burgeroorlogen in Frankrijk en het Duitse rijk in de 16e 17e eeuw

- De rol van het geloof
 - In Zuid- en Westen Frankrijk - calvinisme opgekomen. Protestantse en katholieke partijen probeerden de koning voor zich te winnen → conflicten tussen de verdeelde edelen (midden 16e eeuw)
 - In het Duitse rijk - 2 grote conflicten tussen de vorsten en de katholieke keizers. Vorsten wilden hun eigen godsdienst kiezen VS keizers wilden hun macht uitbreiden + een centraal bestuurd, katholiek rijk vormen → de vorsten wonnen
- De rol van centralisatiepolitiek
 - Karel V (Duitse rijk) en Filips II (Spanje) wilden Absolutisme en dus centraal bestuur → geen privileges en vrijheid meer
- Dus: centralisatiepolitiek is niet goed als je vrijheid van godsdienst wilt hebben en daarom stonden mensen tegen centralisatie

Hoe eindigden de oorlogen in Frankrijk en het Duitse rijk?

- Duitse rijk
 - Vorsten winnen en zij mochten zelf hun geloof kiezen (geldt ook voor hun onderdanen). *Als de onderdanen een ander geloof wilde uitoefenen mocht dat, maar dan moesten ze het gebied verlaten.
- Frankrijk
 - Strijden eindigen in 1598 met Edict van Nantes (hugenoten/calvinisten krijgen vrijheid van godsdienst).

Vergelijking: De godsdienstoorlogen in Europa en de Europese oorlog tegen het Ottomaanse rijk

- Reconquista = het (her-)veroveren van het Spaanse schiereiland dat toen islamitisch was
- Beide draaien om religie - interpretatie tegen interpretatie OF religie tegen religie (mijn God is beter).

- Beide bedreigen de katholieke kerk
- Een gemeenschappelijke vijand → samenwerking tussen Europese landen en gebieden

Wat zijn de oorzaken van de Nederlandse opstand?

- Godsdienstige oorzaak
 - Toen: geloof van vorst = geloof van volk
 - Karel V = streng Rooms-katholiek + in Nederland werden de mensen protestants → 'waarheid en leugen' kunnen niet samen gaan (elke kant gelooft in eigen waarheid)
- De economische oorzaak.
 - Niet genoeg welvaart in NL
 - De armen (40% van populatie) leefde op het geld van de kerk (armenzorg).
 - Ongelijkheid: rijken en geestelijken>>>arme mensen → ontevredenheid → opstand
- De politieke oorzaak
 - Karel V en Filips II wilden Absolutisme (een vorst is helemaal de baas + is niet aan wetten gebonden).
 - Geest bestuurders + stadsbestuurders wilden privileges behouden → verzet.
 - Koning wilt adelen vervangen door ambtenaren → protest.

Hoe leidde deze opstand tot het ontstaan van een zelfstandige Republiek in de Noordelijke Nederlanden?

- Nederlanden willen gewetensvrijheid voor protestanten → Filips II zegt nee → Nederlanden willen compleet vrijheid/onafhankelijkheid → Plakkaat van Verlatinghe → Geen vorst willen → republiek

6.2 - Een bijzondere bestuursvorm

Waar lag de soevereiniteit in het bestuur van de republiek?

- In de handen van bestuursorganen - Gewestelijke Staten (besturen van 7 afzonderlijke gewesten met eigen privileges.)
- Eigen zaken werden behandeld in de Statenvergadering
- In Holland regeerde de stedelijke elite = de regenten.
- In de platte land regeerde de adel

Argumenten: het bestuur van de republiek was bijzonder in die tijd

- Andere Europese landen hadden dit bestuur niet → uniek
- De enige staat zonder vorst - heel anders en nieuw voor die tijd
- Meer gelijkheid
- Staten met gedeeltelijke onafhankelijkheid → grotere economische groei

De taken van raadspensionaris en Stadhouders

- Raadspensionaris
 - Juridisch geschoolde ambtenaar
 - Voorzitter van staten
 - Algemeen bestuur
 - Binnen- en buitenlandse zaken
- Stadhouders
 - Vervanger van een landheer
 - In republiek - aanvoerder van leger = opperbevel van leger en vloeden
 - Meestal de familie Oranje
- Statengeneraal overheerst Brabant, Limburg etc. als veroverd gebied (generaliteitslanden)

verschillende meningen over deze posities

- Oranjerijk streefde naar een erfelijke monarchie (gezag door militaire overwinningen)
- Staatsgezinde = oppositie (versterkt door raadspensionaris Johan de Witt, aanhanger van de republikeinse staatsvorm)
- Moet het meer zoals een koninkrijk of een republiek zijn?

6.3 - Internationale handel

De oorzaken van de economische bloei in de Republiek in de 17e eeuw

- Vluchtelingen brachten veel kennis, kapitaal en handelsnetwerken mee.
- Veel graan- en houthandel.
 - Hout voor de bouw van schepen.
 - De graanimport was nodig omdat het Hollandse veenlandschap niet geschikt was voor akkerbouw.
 - De grond werd gebruikt voor veeteelt → weinig mankracht nodig.
- Minder mensen werkten in landbouw → ruimte voor veel specialisatie + ambachten.
- Technische uitvindingen → toename in arbeidsproductiviteit:
 - Het fluitschip (type vrachtschip)
 - De houtzaagmolen,
 - De haringbuis (type vissersboot).

Met welke gebieden en in welke producten handelde de Republiek vooral?

- Gebieden
 - VOC met Azië (Jakarta bijv.)

- WIC met Afrika en Amerika
- Producten
 - VOC mocht handelen in specerijen, textiel etc. van Azië
 - WIC mocht handelen in goud, ivoor en slaven verscheperen naar Amerika

Wat was er nieuw aan de VOC en de WIC als bedrijf?

- De grootste handelsorganisatie
- Hadden recht om oorlog te voeren
- Handelsmonopolies van de Staten-Generaal
- Handelskapitalisme

Hoe organiseerden de Europese landen hun handelsactiviteiten in de wereld?

- Portugal en Spanje
 - Grootmachten op de wereldzeeën (1e helft 16e eeuw), maar later ontwikkelden ze hun technologieën langzamer dan andere landen.
- Engeland
 - In 1600 - East India Company opgericht.
 - Die zich in de 17e eeuw ontwikkelde tot bijna een zelfstandige natie op het vasteland van India (de basis van het Engelse handelsrijk.)
- Frankrijk en het Duitse rijk
 - Voornamelijk agrarische landen + constant verwickeld in oorlogen.
 - Frankrijk - Compagnie des Indes Orientales (Onsuccesvol ondanks stimuleren van de ontwikkeling van een handelsvloot door koning.)
 - Rond 1680 telde het zo'n 500 schepen, en die van de republiek 15.000.